

свободи, яка розбиває людство на велику кількість конкуруючих індивідів» [6, с. 313]. Якщо Я не народжуюсь братом Іншого, Я ним стаю тоді, коли беру на себе відповідальність за його долю [6].

Ця добровільно взята на себе відповідальність дозволяє людині осмислити себе як неповторну й унікальну особистість, дозволяє відкрити себе для самого себе і для інших, самоздійснитися і самореалізуватися. Тільки такий шлях – шлях діалогу і відповідальності – може подолати загрозливий для людини хворобливий граничний індивідуалізм.

Список літератури: 1. Ключовський Ян А. Філософія діалогу / Ян А. Ключовський. – К.: Дух і Літера, 2013. – 224 с. 2. Мамардашвили М. Быть философом – это судьба / М. Мамардашвили // Как я понимаю философию. – М.: Прогресс, 1990. – С. 27–40. 3. Тейлор Ч. Етика автентичності / Ч. Тейлор. – К.: Дух і Літера, 2013. – 128 с. 4. Флоренский П.А. Столп и утверждение истины / П.А. Флоренский. – М.: Правда, 1990. – Т. 1. – 490 с. 5. Фромм Э. Человек для себя / Э. Фромм. – М.: АСТ Москва: Хранитель, 2006. – 314 с. 6. Ямпольская А. Эмманюэль Левинас. Философия и биография / А. Ямпольская. – К.: Дух і Літера, 2011. – 376 с.

*Семікін М.О.
м. Мелітополь, Україна*

ВІЗІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ШКОЛИ КОРДОЦЕНТРИЗУ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНО-ЦІННІСНИХ ЗАСАД СУЧАСНОЇ ЕТНОПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

Розроблення методології пізнання й формування національної соціокультурної реальності належить до пріоритетних напрямів розвитку сучасної філософії освіти, оскільки феномен етнічності – як природна й суспільна ознака людини, як культуротвірний чинник сучасної цивілізації – є вкрай важливою площиною філософських переоцінок сучасних «параметрів» і стану розвитку людства, на що звертають увагу більшість дослідників проблем сучасної української освіти (В. Андрущенко, В. Бех, Л. Горбунова, В. Кремень, М. Култаєва, С. Кримський, О. Кругляк, В. Лутай, І. Предборська та інші).

Повноцінне осягнення значимості філософських відкриттів, урахування їх результатів у педагогічних науках та їхнє використання як методологічних засад етнопедагогічної теорії і практики як у філософському й загальнокультурному вимірі, так і в етнопедагогічному ракурсі проблематики вказує на потребу висвітлення філософсько-педагогічної

вітчизняної спадщини у загальноєвропейських часово-просторових координатах. Крім того, саме аналіз етнопедагогічних аспектів вітчизняної педагогічної теорії достатньо чітко вказує на присутню гуманістичну спорідненість української філософської думки з передовою європейською – від епохи просвітництва й до нашого часу [1].

Зважаючи на те, що філософська думка, зокрема й антропологічна, завжди суттєво впливала на формування педагогічних уявлень і теорій, не можна не враховувати внесок у філософську рефлексію народної педагогіки й етнопедагогіки видатних представників української філософії, які презентували саме антропологічну її традицію, що отримала назву «кордоцентризм».

Цей напрям української філософської антропології, започаткований в історії української філософської думки в працях Г. Сковороди, постулює людину як біосоціодуховну істоту, зважаючи не тільки на суто фізіологічні особливості, але й на весь комплекс здібностей людини. У працях філософа розгортається антропологема природо- й культуровідповідності навчання і виховання людини, яка вимагала від батьків і педагогів вивчення всіх чинників життя людини, щоб впливати на неї цілеспрямовано.

Дослідження педагогічних поглядів Г. Сковороди дають можливість стверджувати, що саме він заклав у підвалини вітчизняної освіти принцип народного виховання (служіння трудовому народові, позбавлення суспільства від насилля за допомогою освіти, вільний доступ до школи всіх дітей, навчання дітей «корисним» законам тощо).

Важливою особливістю для з'ясування місця і ролі вітчизняної філософської думки в загальноєвропейській етнопедагогічній розмисловій палітрі, на думку деяких авторів, є та обставина, що українська філософія «...починається, на відміну від античної, не з натурфілософії, а з антропології, що свідчить про відсутність знання як самодостатньої цінності, знання тут має моральний, корисний сенс для людини – пізнання Бога і себе, релігійно-морального, людяного змісту історії» [7, с. 62].

До того ж, увага української філософії до земного життя, соціально-політичних реалій і природи звеличує педагогічну цінність української антропологічної думки для народного, національного виховання. Відомо, що суттєвим протиріччям сучасної теорії і практики освіти є такий стан речей, коли зростає роль особистісних підходів до навчання і виховання людини. Насправді ж у реальному педагогічному процесі переважає екзистенційний вимір сутності людини, яка навчається, над есенціальним (часто амбівалентним), замість діалектичного поєднання цих виявів. У подоланні цього протиріччя значну роль може відіграти антропологічна тенденція української «філософії серця», яку гідно пре-

зентував Г. Сковорода і яка зосереджується на «... людинознавчій, етико-гуманістичній проблематиці, на піднесенні істинно людського, духовного начала в людині» [6, с. 128].

Особливої актуальності в контекстах сучасності набуває органічно властивий мислителю діалогізм, як засіб розв'язання життєвих протиріч. Мабуть, не випадково, на думку дослідників, майже всі його твори містять у назві слово «діалог» або його варіанти («бесіда», «розглагол», «разговор» тощо), і діалогом є все життя Г. Сковороди, у якому «відбувається зустріч» різних смислів, різних культур, різних поколінь. Суто антропологічне твердження філософа про інтеграцію усіх «людських» властивостей у процесі культурного зростання людини висуває тезу щодо синтезу віри й знання набагато раніше, ніж це зробила філософія ХХ століття. Оскільки йдеться про значення вчення Г. Сковороди для підсилення етнопедагогіки методологією освітньої діяльності й саморозвитку людини, то буде доцільним наголосити на тому, яку роль відводив мислитель філософії: «Філософія, або любомудрість, – учив український філософ, – спрямовує все коло дій своїх до тієї мети, щоб надати життя духу нашому, благородство серцю, світлість думкам, яко голові всього» [5, с. 360].

Оскільки етнопедагогіка зосереджує, головню увагу на природній (практичній) стороні – досвіді, навчанні й вихованні, доречно згадати погляди Сковороди на «практику» в зв'язку з поняттям «сродності», властивій усім людям: «Практика завжди повинна бути в єдності зі «сродністю», а «сродність» – з працелюбством... Як практика без сродності є безділля, так сродність працелюбством стверджується» [5, С. 103–123]. Саме представники філософії «кордоцетризму», як ніхто інший, збагатили вітчизняну народну педагогіку й етнопедагогіку положеннями антропологічного змісту, народна педагогіка й етнопедагогіка спираються на природні прагнення людини до діалогічності й повноцінності буття і спрямовують філософсько-освітню думку на твердження, зумовлені суто природними (родовими) рисами людини (антропологеми), а саме: людина, яка навчається, повинна мати повноцінне навколишнє життя в просторі та часі; ця антропологема апріорно вимагає природо-культуро-доцільних умов для пошуку гармонії душі й тіла, людини і природи, знання і віри.

Оскільки, як стверджує Т.С. Троїцька, «філософія серця» задовго до фундаторів педагогічної антропології ХІХ ст. сформувала методологічну стратегію гуманізму й поваги до особистості, визнання самотності людини та унікальності її внутрішнього світу, первинності щодо кожної «прикладної» реальності, її можна ідентифікувати як синтез антропологем світоглядного рівня, що стверджують природне прагнення

людини до толерантності, шляхетності та інтелігентності, «сродної праці», гармонізації відносин із природою як родових ознак *Homo sapiens*, які не є дарованими кимось, окрім природи людини, відповідно до якої варто формувати стратегії навчання й виховання.

Відтак твердження представників кордоцентризму про те, що головним науковим об'єктом у процесі дослідження людини мусить постати духовність і моральність, які в єдності з біологічною сутністю створюють особистість, варто розглядати як антропологему метатеоретичного рівня, як певний архетип наукового мислення, тобто сукупність принципів, що зумовлюють на конкретно-історичному етапі розвитку науки способи теоретичної діяльності, певне бачення світу та його відображення в науці [3].

Антропологемою праксеологічного рівня варто вважати думку представників «філософії серця» про те, що багатовимірність людського буття «Я» зростає не формально в умовах вибору із множини можливостей, а за рахунок зростання саморефлексії, впливу соціо- та етнокультурних реалій і відповідності їх сутнісним виявам людської природи на основі моральності та самопізнання як шляху творення людини (Г. Сковорода), усвідомлення духу (П. Юркевич), морального переродження через любов (М. Гоголь). Саме спираючись на антропологізм, «філософія серця» концентрує увагу на інваріантних природних, соціокультурних і духовних рисах людини, взятих у суспільно-історичній та культурній плинності, специфічності стосовно певної епохи, що мусить бути відображено в метатеоретичному мисленні педагога [7, С. 159–160]. Як одна з унікальних європейських філософських шкіл, вітчизняної філософська школа кордоцентризму щодо ролі, сутності народного виховання накопичила величезний світоглядно-ціннісний потенціал розуміння ролі етнічного, національного та загальнолюдського в житті людей й окреслила певні контури реалізації принципів етнопедагогіки в усіх складниках освіти, що потребує нових концептуальних конструкцій, теоретичних положень і праксіологічних рецепцій реалізації принципів виховання людини культурної [2].

За результатами більшості виконаних корпусом гуманітарних наук досліджень аналізованої нами проблеми можна констатувати, що, попри все розмаїття розуміння етноосвіти й багатомірність емпіричних площин процесу вироблення й передачі таких знань, етнопедагогіка не може уникнути проблем формування самосвідомої особистості в різних історичних способах об'єктивації духу, що розвиває критичну раціональну свідомість і самосвідомість, будучи чинником становлення особистості в новому образі *Homo educandus*, – у її історичності, відкритості, людино-мірному у ставленні до Іншого [1].

Зрозуміло, що різні філософські концепції освіти по-різному визначають і суб'єкт освіти, і процедури, і зміст і спрямованість, але в умовах актуалізації стратегій розвитку й саморозвитку людини й знань про людину, що постійно диференціюються (це стосується й педагогіки, і етнопедagogіки, і психології, і філософської антропології), особливої актуальності набуває проблема інтеграції гетерогенного матеріалу в межах концепції розвитку людини, її виховання [4, с. 17].

Саме тому, на нашу думку, значну роль у цій інтеграції може відіграти велетенський досвід вітчизняної філософії кордоцентризму на методологічному, теоретичному й праксеологічному рівнях.

Список літератури: 1. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В.Г. Кремень – К.: Педагогічна думка, 2009. – 520 с. 2. Кримський С.Б. Запити філософських смислів. / С. Кримський – Київ: Вид. Парапан, 2003. – 240 с. 3. Пригодій С.М. Українська філософія серця та американський трансценденталізм / С.М. Пригодій; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: Вид.-полігр. центр «Київський ун-т», 2002. – 232 с. 4. Роменець В.А. Вчинок і постання канонічної психології / В.А. Роменець // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В.О. Татенка. – К.: Либідь, 2006. – С. 11–36. 5. Сковорода Г.С. Твори: у 2 т. / Г.С. Сковорода. – К.: ТОВ «Вид-во Обереги», 2005. – Т. 1. – 528 с. 6. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. – К.: ІЗМН, 1997. – 231 с. 7. Троїцька Т.С. Українська філософська антропологія як теоретико-методологічна основа професійної підготовки педагога: дис.... доктора пед. наук: 09.00.10 / Троїцька Тамара Серафимівна. – К., 2007. – 395 с.

*Сідак Л.М.
м. Харків, Україна*

МОРАЛЬНА РУЙНАЦЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСНОВА ДУХОВНОЇ КРИЗИ СУСПІЛЬСТВА

Сьогодні ми стали свідками збільшення кількості та сили різноманітних небезпек: екологічних, природних, техногенних і насамперед соціально-політичних, серед яких найбільшою загрозою є війна. Здавалося б, причинами небезпек повинні бути недостатній рівень пізнавальних здібностей особистості, знань, технологічних можливостей. Наприклад, Ч. Зюскінд сподівається, що «знову виявиться, що саме джерело проблеми, технологія містить у собі зерна рішень, які покращать долю і стан